

УДК 351.861

О. Г. Барило,
к. т. н., с. н. с., старший науковий співробітник наукового відділу,
Інститут державного управління у сфері цивільного захисту, м. Київ

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ УКРАЇНИ ЯК ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ

O. Barylo,
PhD in technical sciences, senior research worker, senior research worker of the Research Department,
Institute of Public Administration in the Sphere of Civil Protection, Kyiv

CIVIL DEFENSE OF UKRAINE AS A FUNCTION OF THE STATE

Проведено аналіз існуючих визначень функцій держави, що наведено в науковій літературі, запропоновано уточнене визначення поняття "цивільний захист".

Виявлено недоліки у законодавстві щодо визначення цивільного захисту як функції держави, що полягають, насамперед, у невизначеності функції держави в умовах збройного конфлікту та забезпечення захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій в зазначених умовах.

Порушено проблему, сутність якої полягає у тому, що існує визначення функції держави щодо цивільного захисту не у повній мірі відповідає сучасним реаліям життєдіяльності нашого суспільства та не відображає усієї сукупності заходів, що має виконувати держава для забезпечення безпеки її громадян.

Запропоновано авторське визначення поняття "цивільний захист", а також вважати критерієм оцінювання функцій держави результати діяльності її інститутів, умову, коли реалізація її функції повною мірою відповідає об'єктивним потребам суспільства.

The analysis of existing definitions of the functions of the state, which is given in the scientific literature, provides a more precise definition of the concept of "civil defense".

The shortcomings in the legislation on the definition of civil protection as a function of the state are found, first of all, in the uncertainty of the state function in the conditions of an armed conflict and the protection of the population and territories from the consequences of emergencies in the specified conditions.

There is a problem, the essence of which is that the current definition of the state's function in relation to civil protection does not fully correspond to the current realities of the life of our society and does not reflect the whole set of measures that the state must perform to ensure the security of its citizens.

The author proposes the definition of the concept of "civil protection", as well as to consider the criteria for evaluating the functions of the state, the results of the activities of its institutions, a condition where the realization of its functions fully corresponds to the objective needs of society.

Ключові слова: надзвичайна ситуація, цивільний захист, функція держави, механізми державного управління, сектор безпеки.

Key words: emergency, civil defence, function of the state, mechanisms of state administration, sector of safety.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проведений аналіз статистики виникнення надзвичайних ситуацій в Україні за останні роки свідчить про те, що єдина державна система цивільного захисту держави не в повній мірі виконує свої функції щодо забезпечення захисту територій і населення.

За даними масивів карток обліку пожеж, що надійшли з територіальних органів управління ДСНС України, тільки

протягом 2016 року в Україні зареєстровано 74221 пожежа, внаслідок чого загинуло 1872 особи, 1351 особа отримала травми. При цьому матеріальні втрати від пожеж склали 5 млрд 166 млн 872 тис. грн. [1].

Однією з причин такого стану справ вбачається в недоліках, що існують у законодавстві, і, насамперед, у визначенні цивільного захисту як функції держави. Як наслідок, спостерігається невизначеність функції

держави в умовах збройного конфлікту щодо забезпечення захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій, насамперед, військового характеру.

За таких умов підвищується відповідальність посадових осіб органів державного управління у сфері цивільного захисту, які організують проведення комплексних заходів щодо забезпечення конституційного права громадян на захист свого життя від наслідків надзвичайних ситуацій природного, техногенного, соціального та наразі військового характеру.

У той же час, законодавством України визначено захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій як функцію держави у мирний час та в особливий період. Крім того, вказано шляхи реалізації цієї функції, а саме: запобігання таким ситуаціям, ліквідація їх наслідків і надання допомоги постраждалим [2].

Виникнення на території України масштабних надзвичайних ситуацій, у тому числі внаслідок подій на сході України, окреслили важливу проблему, що криється у законодавстві щодо саме визначення вказаної функції держави. Також виявлено, що на законодавчому рівні функцію захисту населення і територій у сучасних умовах не у повній мірі відображено у законодавчих актах, що регулюють діяльність сектору безпеки.

Таким чином, виявлено проблему, сутність якої полягає у тому, що існує визначення функції держави щодо цивільного захисту не у повній мірі відповідає сучасним реаліям життєдіяльності нашого суспільства та не відображає усієї сукупності заходів, що має виконувати держава для забезпечення безпеки її громадян.

Проблемні питання, пов'язані з визначенням функцій держави, що забезпечуються функціонуванням механізмів державного управління в цілому, а також у сфері цивільного захисту, зокрема, і дотепер залишаються у колі уваги науковців. Визначення функцій держави, що наводяться у наукових працях, у більшості випадків збігаються, але мають місце і розбіжності в їх трактуванні.

Так, К. Волинка пропонує функції держави розглядати як комплекс головних напрямів її внутрішньої і зовнішньої діяльності, що відображають і конкретизують класову і загальнолюдську сутність та призначення держави в суспільстві, цілі й завдання держави щодо управління суспільством у властивих їй формах і методах [3].

На думку О. Зайчука та Н. Оніщенка, держава — це знаряддя, інструмент політичної влади, а її функції — специфічні прояви, конкретні визначення соціального призначення держави у діяльності її органів [4].

Державу як суверенну політико-територіальну організацію влади певної частини населення в соціально неоднорідному суспільстві, а її функції — як основні напрями діяльності, де відображаються й конкретизуються завдання і мета держави, проявляється її сутність, зміст і соціальне призначення, розглядає А. Берлач [5].

В. Протасов трактує функцію як зразок роботи системи, тому і відрізняє її, з одного боку, від цілей і завдань, що стоять перед системою, а з іншого — від її реальної, фактичної діяльності [6].

У той же час, Кодексом цивільного захисту України визначено однією із функцій держави — цивільний захист [2].

Таким чином, можна зробити висновок, що функція держави — це певні напрями її діяльності, а цивільний захист — функція, що спрямована на виконання заходів у зазначеній сфері. Однак, зважаючи на те, що з моменту прийняття Кодексу цивільного захисту України і дотепер значно загострилися виклики та загрози для нашої дер-

жави в цілому, а також для кожного громадянина, зокрема, на нашу думку, функції держави, а також визначення поняття "цивільний захист" потребують додаткового дослідження та уточнення.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідити відповідність визначення цивільного захисту як функції держави, що наведена у законодавчих актах, сучасному стану захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій як складової сектору безпеки держави, запропонувати уточнене визначення цього терміну та окреслити механізми державного управління, що забезпечують вказану функцію держави.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Проблеми утворення держави, визначення її сутності та функцій завжди були предметом досліджень науковців, філософів, починаючи з древніх часів.

Так, Аристотель своїми працями збагатив майже всі існуючі в його час галузі науки. Держава і суспільство не залишилися поза полем зору філософа. Головне місце серед його творів, присвячених вивченню держави і суспільства, займає трактат "Політика". Держава постає в його творі як природний і необхідний спосіб існування людей, а її функція — спілкування подібних один одному людей з метою можливо кращого існування.

Згідно з визначенням І. Канта, у "Метафізиці моралі" держава — це з'єднання безлічі людей, що підпорядковуються вимогам правових законів. В якості найважливішої ознаки держави ним було названо верховенство закону, що і означено основною функцією держави.

Невід'ємною частиною теорії прав людини, на думку Б. Кістяківського, правознавця, громадського діяча, українського філософа права, соціолога неокантіанської орієнтації, одного з організаторів Академії наук України, є концепція правової держави, згідно з якою держава є правовою організацією, наділеною всією повнотою власної, самостійної влади, а вищою формою державного побуту, яку виробило людство, є правова держава, основні принципи та функції якої — обмеження влади і недоторканність особи.

Прослідковучи історичну вісь у дослідженнях проблеми визначення функцій держави, зазначимо, що ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [7]. Таким чином, вважаємо, що означене і є основною функцією держави.

У той же час, ст. 4 Кодексу цивільного захисту України визначено, що цивільний захист — це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період [2].

Крім того, справедливо, на нашу думку, зазначає О. Лещенко, що вітчизняне законодавство врегульовує питання організації діяльності системи цивільного захисту в умовах особливого періоду, але не передбачає специфіки реалізації завдань цивільного захисту в умовах виникнення та розвитку воєнно-політичного конфлікту, що ми спостерігаємо в формі "гібридної війни" [8].

Погоджуючись та зважаючи на думку О. Лещенка, вважаємо, що у сучасних умовах ведення збройного конфлікту на території нашої держави її функції, що визначені Кодексом цивільного захисту України, потребують додаткового дослідження та уточнення.

Тому з метою забезпечення всебічного та об'єктивного аналізу сучасного стану цивільного захисту України, на

Рис. 1. Загальна схема визначення цивільного захисту України

наш погляд, необхідно визначитися із сутністю понять, "держава", "функції держави", "цивільний захист" та його місцем і роллю у загальній системі безпеки держави.

Цікавою виявилася думка В. Бакуменка, який вважає, що держава є основним інструментом політичної системи суспільства, що здійснює управління останнім, охорону його економічної та соціальної структури, організацію і упорядкування соціально неоднорідного суспільства, забезпечення його цілісності та безпеки. Автор розглядає державу як історично створену структуру для забезпечення потреб політичної еліти, соціальних груп і громадян [9].

Таким чином, автор розподіляє потреби за соціальними прошарками суспільства. Але, на нашу думку, у вказаному тлумаченні терміну не визначено ступінь розподілення потреб за рівнями ієрархії суспільства. Вважаємо, що вказане розподілення повинно мати пріоритет, насамперед, для громадян.

У той же час В. Бебик вважає найважливішим компонентом будь-якої політичної системи саме державу, під якою розуміє основне знаряддя або спосіб організації публічної політичної влади у суспільстві та похідною від громадянського суспільства, його соціально-економічних, політичних і психологічних відносин, а основною її функцією — забезпечення реалізації законів, гарантування прав і свобод громадян та їх об'єднань. Основними внутрішніми функціями держави, на думку В. Бебика, є економічна, соціальна, політична й культурно-виховна, до яких додається ще правова, а зовнішніми функціями держави він вважає оборонну, дипломатичну і функцію співробітництва [10].

Таким чином, В. Бебик також не розглядає цивільний захист як функцію держави, що, вважаємо, має бути визначеним у нормативно-правових актах, регламентуючих діяльність сектору безпеки.

Іншої думки притримується М. Цвік, який стверджує, що держава є територіальною організацією політичної влади та існує на певній соціальній базі, виступає як офіційний представник усього суспільства і забезпечує за допомогою спеціального апарату реалізацію своєї політики, а функції держави розглядає як основні напрями діяльності, що відображають її сутність і соціальне призначення в галузі управління справами суспільства. При цьому до головних функцій він відносить найважливіші напрями діяльності держави, які мають пріоритетне значення на конкретному етапі розвитку суспільства — функція захисту прав і свобод людини, економічна, соціальна функції, до похідних функцій — такі, що мають супроводжувальний, допоміжний або обслуговуючий характер, до яких належить функція оподаткування і фінансового контролю

тощо. Отже, і М. Цвік не виокремлює цивільний захист як функцію держави [11].

Автори Енциклопедії державного управління пропонують визначення поняття "держава" як особливу форму організації суспільства, що характеризується суверенною владою, політичним і публічним характером, реалізацією своїх повноважень на певній території через діяльність спеціально створених органів та організацій, наданням своїм рішенням обов'язкової правової форми, установленням податків з метою ефективного функціонування механізму влади та реалізацією загальносоціальних повноважень [12].

Функції держави автори розуміють як комплексні основні напрями або види внутрішньої і зовнішньої діяльності держави, що відображають і конкретизують її сутність та призначення в суспільстві, цілі й завдання державного управління. При цьому науковці вважають, що головні завдання і цілі держави на тій чи іншій стадії розвитку зумовлюються економічними, політичними та соціальними умовами в суспільстві, а здійснення функції держави має постійний, систематичний характер і відбувається протягом усього часу існування умов, що спричинили появу тих чи інших функцій [12].

У той же час вважаємо справедливим твердженням Г. Ситника, що в умовах кардинальних змін ціннісних орієнтацій суспільства у функціях держави інформаційні механізми та моделі повинні оперативно відкликатися на інтереси суспільства та глобальні зміни політичного та економічного простору [13].

Таким чином, дійшли висновку, що за вказаними визначеннями економічні, політичні та соціальні механізми державного управління забезпечують виконання згаданих функцій держави. На нашу думку, функції держави забезпечуються, крім вказаних, функціональним, організаційним, правовим та інформаційно-аналітичним механізмами державного управління.

Вважаємо, що критеріями оцінювання функцій держави є результати діяльності її інститутів, тобто держава тільки тоді функціонує продуктивно, коли її функції повною мірою відповідають об'єктивним потребам суспільства.

Автори [12] вважають, що у функціях держави виявляється її загальнолюдське і суспільне призначення, тобто, результати реалізації функцій державою є індикаторами стану суспільства, що показують сутність та ступінь впливу держави на громадян, здійснюють регулюючу роль. Але, на нашу думку, у цих твердженнях не відображено зворотного зв'язку між державою та суспільством, тобто, громадяни в сучасних умовах життєдіяльності нашої країни, що засвідчили події на Майдані у 2014 році, також здійснюють регулюючий вплив на функції держави через

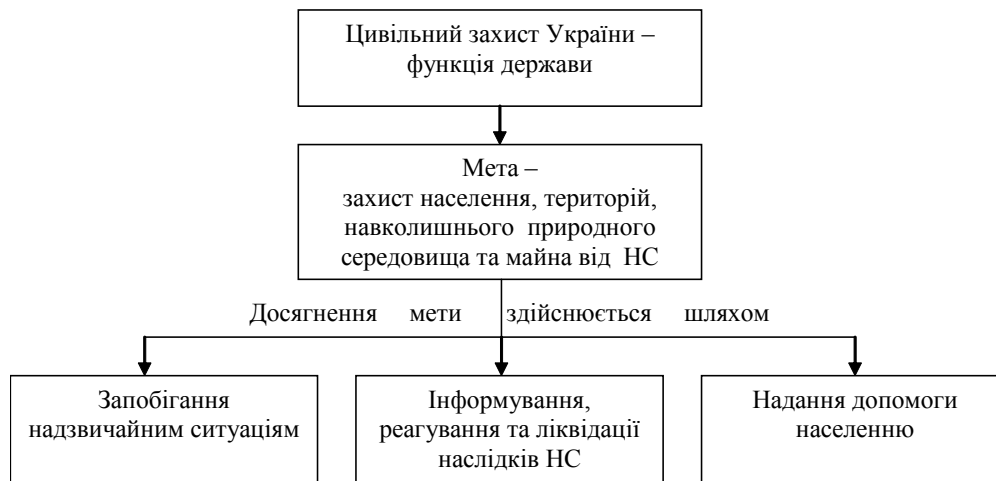

Рис. 2. Загальна схема визначення цивільного захисту України, що пропонується

самоорганізацію, діяльність громадських організацій тощо.

Погоджуємося із думкою авторів [12], що виконуючи свої функції, держава тим самим вирішує завдання, що постають перед нею, здійснює управління суспільними процесами. При цьому функції держави конкретизують цілі державного управління, а реалізуються функції у певних формах і особливими, характерними для державної влади методами.

Аналіз структури функцій держави, що наведено у [12] свідчить про те, що вони розподілені на:

внутрішні — економічні, культурні, виховні, освітні, наукові, спортивні, пропагандистські, соціальні, підтримки порядку. При цьому функція підтримки порядку передбачає два аспекти: гарантування елементарного порядку (переслідування за звичайні злочини, правосуддя, утримання в'язниць і апарату охорони громадського порядку) та захист суспільного ладу від дестабілізації або деструкції, тобто фактично це функція правоохоронно-політична;

зовнішні, що забезпечують здійснення зовнішньої політики держави, до яких належать такі функції, як підтримання міжнародного миру, міжнародне економічне співробітництво, організація міждержавних зв'язків тощо.

Таким чином, бачимо, що вказане також не передбачає цивільний захист як функцію держави.

Незважаючи на означене, вважаємо дефініції досліджуваних понять, що наведено в [12], найбільш повними та такими, що відповідають реаліям сучасного розвитку європейських держав.

Однак у всіх наведених дефініціях відсутня функція держави, що визначена Кодексом цивільного захисту України, а саме функція, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період. Тому пропонується вказану функцію держави вважати однією з основних, а стан цивільного захисту оцінювати за результатами її виконання.

Україна як держава та гарант права громадян на захист свого життя і здоров'я від наслідків аварій, катастроф, пожеж, стихійного лиха, створила єдину державну систему цивільного захисту, що має на меті захист населення від небезпечних наслідків аварій і катастроф стихійних лих техногенного, природного, соціально-політичного та воєнного походження.

Загальне визначення цивільного захисту України відповідно до Кодексу цивільного захисту України [2] наведено на рисунку 1.

Відповідно до вимог Кодексу цивільного захисту України захист населення і територій від надзвичайних ситуацій здійснюється за певними заходами цивільного захисту, що виконуються (за необхідності у повному обсязі, або вибірково) у логічній послідовності, а саме:

оповіщення та інформування суб'єктів забезпечення цивільного захисту;

укриття населення у захисних спорудах цивільного захисту та евакуаційні заходи;

інженерний захист територій, радіаційний і хімічний захист;

медичний, біологічний і психологічний захист, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення;

навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях.

Таким чином, аналіз визначення поняття "цивільний захист", що наведено у Кодексі цивільного захисту України, свідчить про те, що не враховано важливий етап діяльності органів державного управління щодо забезпечення захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, а саме: інформування органів державного управління та населення, а також реагування на надзвичайні ситуації під час загрози та їх виникнення.

Тому в роботі пропонується авторське визначення вказаного поняття, а саме: цивільний захист — це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, інформування органів державного управління та населення, реагування на надзвичайні ситуації та ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період.

Загальне визначення цивільного захисту України, що пропонується, наведено на рисунку 2.

З урахуванням вказаного, до внутрішніх функцій держави, що наведено в [12], пропонується додати функцію цивільного захисту, що забезпечує захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій.

ВИСНОВКИ

Виявлено, що визначення цивільного захисту як функції держави, що наведена у законодавчих актах, не у повній мірі відповідає сучасним викликам та загрозам нашому суспільству та не відображає усієї сукупності заходів, що має виконувати держава для забезпечення безпеки її громадян.

Пропонується окрім політичного, економічного та соціального досліджувати правовий, функціональний, орга-

нізаційний та інформаційно-аналітичний механізми державного управління у сфері цивільного захисту, що у комплексі забезпечать визначення та уточнення функцій держави в сучасних умовах.

Критерієм оцінювання функцій держави пропонується вважати результати діяльності її інститутів, тобто умову, коли реалізація її функцій повною мірою відповідає об'єктивним потребам суспільства.

Запропоновано уточнену дефініцію цивільного захисту, що наведено у Кодексі цивільного захисту України, яка враховує сучасні тенденції щодо реалізації завдань з інформування органів державного управління та населення, а також реагування на надзвичайні ситуації та ліквідацію їх наслідків.

Подальшим напрямом наукових досліджень за цією проблематикою вбачається у визначенні сучасного стану цивільного захисту України та виокремленні проблем його розвитку.

Література:

1. Аналіз масиву карток обліку пожеж (pog_stat) за 12 місяців 2016 року / Український науково-дослідний інститут цивільного захисту [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://undicz.dsns.gov.ua/files/2017/2/AD_12_2016.pdf
2. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI.
3. Волинка К.Г. Теорія держави і права: навчальний посібник. — К.: МАУП, 2003. — 240 с.
4. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / О.В. Зайчук [та ін.]; відп. ред. О.В. Зайчук. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 685 с.
5. Правознавство: підручник / А.І. Берлач, Д.О. Карпенко, В.С. Ковальський, А.М. Колодій, А.Ю. Олійник, О.О. Підпригора; За ред. В.В. Копейчикова, А.М. Колодія. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — 752 с.
6. Протасов В.Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства: Вопросы и ответы. — М.: Новый Юрист, 1999. — 240 с.
7. Конституція України. — К.: Комітет виборців України, 1996. — 56 с.
8. Питання забезпечення цивільного захисту в зонах воєнно-політичного конфлікту: досвід України в умовах "гібридної війни" / О.Я. Лещенко // Вісник Дніпропетровського університету. — Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. — 2015. — № 5. — С. 228—237 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=L I N K & P 2 1 D B N = U J R N & Z 2 1 I D = - & S 2 1 R E F = 1 0 & S 2 1 C N R = 2 0 & S 2 1 S T N = 1 & - S 2 1 F M T = A S P _ m e t a & C 2 1 C O M = S & 2 _ S 2 1 P 0 3 = - F I L A = & 2 _ S 2 1 S T R = v d u f s p _ 2 0 1 5 _ 5 _ 3 1
9. Бакуменко В.Д. Прийняття рішень в державному управлінні: Навчальний посібник [у 2 ч.] / В.Д. Бакуменко // Ч. 1. Теоретико-методологічні засади. — К.: ВПЦ АМУ, 2010. — С. 10.
10. Бебик В.М. Політологія для політика і громадянина: монографія. — К.: МАУП, 2003. — С. 424.
11. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — С. 74—78, 93—95.
12. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. — К.: НАДУ, 2011. —

Т. 1: Теорія державного управління / Наук.-ред. колегія: В.М. Князев (співголова), І.В. Розпутенко (співголова) та ін. 2011. — С. 134—136.

13. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): підручник. — К.: НАДУ, 2011. — С. 285.

References:

1. The official site of Ukrainian Research Institute of Civil Protection (2016), "Analysis of the array of fires accounting cards (pog_stat) for 12 months of 2016", available at: http://undicz.dsns.gov.ua/files/2017/2/2/AD_12_2016.pdf (Accessed 21 June 2017).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "Code of Civil Protection of Ukraine", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (Accessed 21 June 2017).
3. Volynka, K.H. (2003), Teoriia derzhavy i prava [Theory of state and law], Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, Ukraine.
4. Zajchuk, O.V. (2006), Teoriia derzhavy i prava. Akademichnyj kurs [Theory of state and law. Academic course], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
5. Berlach, A.I. Karpenko, D.O. Koval's'kyj, V.S. and Kolodij, A.M (2004), Pravoznavstvo [Jurisprudence], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
6. Protasov, V.N. (1999), Teoryia prava y hosudarstva. Problemy teoryy prava y hosudarstva: Voprosy y otvety [The theory of law and state. Problems of the theory of law and state: Questions and answers], Novyj Yuryst, Moscow, Russia.
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine " Constitution of Ukraine", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 21 June 2017).
8. Leschenko, O.Ya. (2015), "Issues of providing civil protection in zones of military-political conflict: Ukraine's experience in the "hybrid war", Visnyk of Dnipropetrovsk University. Philosophy, Sociology, Political science, vol. 5, available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=L I N K & P 2 1 D B N = U J R N & Z 2 1 I D = - & S 2 1 R E F = 1 0 & S 2 1 C N R = 2 0 & S 2 1 S T N = 1 & - S 2 1 F M T = A S P _ m e t a & C 2 1 C O M = S & 2 _ S 2 1 P 0 3 = - F I L A = & 2 _ S 2 1 S T R = v d u f s p _ 2 0 1 5 _ 5 _ 3 1 (Accessed 21 June 2017).
9. Bakumenko, V.D. (2010), Pryjniattia rishen' v derzhavnomu upravlinni [Decision-making in public administration], Academy of Municipal Management Publishing and Printing Center, Kyiv, Ukraine.
10. Bebyk, V.M. (2003), Politolohiia dlia polityka i hromadianyna [Political science for a politician and a citizen], Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, Ukraine.
11. Tsvik, M.V. Petryshyn, O.V. and Avramenko, L.V. (2009), Zahal'na teoriia derzhavy i prava [General theory of state and law], Pravo, Kharkiv, Ukraine.
12. Kniaziev, V.M. Rozputenko, I.V. Dekhtiarenko, Yu.F. and Amosov, O.Yu. (2011), Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia [Encyclopedia Of Public Administration], National academy for public administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
13. Sytnyk, H.P. (2011), Derzhavne upravlinnia u sferi natsional'noi bezpeky (kontseptual'ni ta orhanizatsijno-pravovi zasady) [Public administration in the field of national security (conceptual and organizational-legal basis)], National academy for public administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 17.08.2017 р.